

ПАРАДИГМА УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

В чому специфічність Української соціальної моделі? Коли я сформулював це банальне питання, продовжую чи друкувати текст – то пригадав давню історію із семінару в одному з українських містечок. Там учасники, що приїхали і поселялись в готелі зустрілись з тим, що останній був заклеєний оголошеннями типу „я відкрив українську ідею". Молодий чоловік продовжував вішати власні оголошення в різних місцях готелю від чого здавалась, що він активно пересувається, можливо має якусь активну позицію і майже однозначно дотичний до семінару. Він на цій хвилі отримав кошти на білети та харчування від організаторів, а з часом зник. Останні, тобто організатори, почали задавати питання, мовляв хто це? Він не був запрошеним і тим більше учасником зібрання і більше того не розкрив свої знання про українську ідею. Ця історія може наштовхнути на ряд висновків. По-перше і основне не хотілося б, щоб Українською ідеєю – було за даома щось отримувати. По-друге, як варіант, не втратити місію – встигнути з'ясувати, що ж таке українська ідея і не бути тими організаторами, яких в черговий раз використали.

Разом з тим ми не зустрічаємо чітко сформульованих позицій національної ідеї, хоча є фоліанти текстів присвячені цій проблематиці. Як варіант інтерпретації того, що є національною ідеєю одні дослідники пропонують наступне: „національна ідея – форма ментального осягнення свого характерного психологічно-культурного змісту, тобто темпераменту, здібностей, нахилів, звичок, звичаїв, ставлення до космосу, зокрема до землі, на якій живе конкретний народ, до інших народів і націй, а також засадових цінностей свого існування. Це є частиною, що віднесена до поняття „національна свідомість". Друга частина національної ідеї – форма ментального осягнення нацією мети своєї діяльності." [1] Як варіант відповіді, формулює інший автор, три особливості української ідеї – перша: будучи майже нерозгаданою – часто вислизає з уваги дослідників-прагматистів; українська ідея не світить, як сонце, а спалахує, як пульсар, а тоді на довгий час гасне. Друга особливість української ідеї містить формулу: в нинішній слабкості українського етносу є своя сила, яка згодом обернеться еволюційними його перевагами. Третя – Україна призначена для синтезування або гармонійного поєднання Сходу і Заходу. [2]

Для нас, як дослідників і громадян, важливо, яка реальна парадигма вибудована у суспільній свідомості і чи вибудована взагалі?

Часто складається так, що На початку ХХІ ст. З сотнями винищених українських митців і очевидно мільйонами винищеного населення (за ХХ ст.), з ідеєю що нема ніяких важливих надбань і т. д. Українське суспільство задає питання хто ми і що ми, яка в нас ідея? Відповідно не зайняті позиції заповнюються гіперболізованими ідеями типу арійці пішли від українців, єгипетські піраміди збудували українські козаки, Україна центр Європи,

Світу, Всесвіту і т.д. В цей же час українська політична еліта, передусім правляча (офіційна), не зверталась до проблематики суспільного укладу, національної ідеї, духу нації. Ці речі лишались по за увагою, як фантомні і міфічні. Представники влади витрачали час на „режим ручного управління” та інтерпретації наявної соціальної убогості.

В культурному обміні присутні і такі парадигми, якими характеризують себе самі українці, критикуючи свій національний характер: коли українця спитали, чого б він хотів то він побажав не здоров’я, не власного процвітання, а щоб у сусіда – корова здохла. Тут скрита своєрідна психо-драма, брак конкурентного потенціалу. Так точно, як прислів’я, що правда у кожного своя – говорить про не лінійне сприйняття і не однозначне світобачення, що в сумі має значно більшу проблематику в сфері економічного, суспільно політичного потенціалу. Суспільство з такими координатами не може бути вишукуване в єдиний фронт, готове до досягнення стратегічної мети. Як правда так і лідер у кожного свій і очевидно, що в колективному русі у кожного свої інтереси. На ваше запитання про „помаранчевий майдан 2004р.”, як демонстрацію єднання і згуртованості навколо спільної ідеї, ми відповімо, що це унікальне явище яке продемонструвало українське суспільство. Натомість лідери політичних сил-учасників не змогли „оцінити” своєї місії в даному процесі, що скоріше демонструє роз’єднаність про яку ми говорили вище.

Для нас є важливим визначити, ті особливості, що є характерними і завдяки яким наш суб’єкт відрізняється від інших. Ми стоїмо на позиціях теорії про суспільство, всеохоплюючої соціальної системи, яка включає в себе всі інші соціальні системи. [3]

Для пізнання простору, чи то у фізичному, чи у філософському вимірі, необхідно мати точку відліку, визначити систему координат, що дозволить „просуватись” по досліджуваному об’єкту. Так, для визначення існуючого соціального порядку в Україні, не говорячи про його дослідження, необхідно чітко окреслити систему координат. Це стало нагальним питанням для багатьох дослідників з демонтажем із суспільної науки марксистсько-ленінських аксіом та розробок радянської школи. Науковці і безпосередньо політики не змогли визначити і визначитись в якому просторі відбуваються процеси після падінням державності СРСР. Щонайменше, період був названий „перехідним”, що не говорить про стан існуючих соціальних процесів і аж ніяк не вказує перехід від чого (від якого стану) і до якого. Термін став ширмою, яка закривала (замаскувала) невизначеність. Суспільне життя пострадянських країн не можна було визначити не „соціалізмом” – розвинутим, чи недорозвинутим; а ні „капіталізмом” з обличчям, чи без обличчя, не демократичним, чи на половину демократичним; не говорячи про відкрите суспільство, чи суспільство з ринковою економікою; також багато претензій до визначення „пострадянське”.

Звісно, що одна з причин у невизначеності відносин які взяті за відлік у процесі трансформації. До-речі, визначення політичної системи, чи суспільства, таким що трансформується (відповідно період назвати періодом

трансформації) теж не коректно, оскільки, безпосередньо, для України після років „активної трансформації“ стало очевидним, що багато підсистем політичної системи є законсервовані. Тому ми ставимо перед собою завдання визначитись в соціальних координатах. „Невизначеність“ в ідеях, реформах, цілях, режиму, формату відносин – все що ми назвали „перехідним“ – відобразилось і на соціальному укладі. Останній втратив фундамент у вигляді порядку, мети, ідеологемі і не отримав нових точок опору – психологічних якорів, а тому став теж „не визначеним“.

Зазначимо, що використовуючи визначення "українська модель" не маємо на увазі параметр приналежності до конкретного суспільства. Останнє є носієм традицій закладених радянською епохою і учасником активної соціальної реорганізації, що відбулась зі зміною політичного укладу. "Задоволене і забезпечене" суспільство "радянської доби", якому держава надавала високі соціальні гарантії, раптово потрапило в нові політичні та економічні умови, в яких держава не змогла забезпечити старі правила гри. В результаті 90 ті рр. ХХ ст., стали періодом соціального зламу. Українське суспільство переживало соціальну революцію. В першу чергу це відобразалось на зміні соціальних ієрархій, появі нової еліти, тощо. Даний процес супроводжувався соціальною депресією (тривогою) [4], яка крилась в тому, що прошарки приналежні до соціальної верхівки за родом занять (скажімо, вчителі, лікарі, керівники підприємств та ін.) перестали бути приналежними до аналогічного рівня в піраміді матеріального забезпечення. Так в 1999р. 80% населення вважали, що знаходяться на нижчих щаблях соціальної драбини. [5] В решті решт, змінювались самі соціальні стандарти. Така дезорганізація статусів та їх сприйняття, скоріше працювали на депресію ніж на прогрес. Саме тому, ми зустрічалися з прикладами, коли в країні є геніальні винахідники, але немає винаходів, або вони не використовуються і так далі. Такий стан схожий на приклад, коли в хаті зайнявся вогонь, а власник нічого не робить щоб його погасити, мовляв все одно згорить. І дійсно, з таким підходом так і відбудеться. Підтверджують глибоку психологічну депресію в українському суспільстві дані World Values Survey, які побудовані на опитуванні громадськості 81 країни на предмет задоволення життям та на скільки вони щасливі. Виявилось, що найщасливіші люди в Пуерто-Ріко (1 місце); Данія – 3 місце; США – 15 місце; Росія – 78 місце; Україна – 80 місце. [6]

Якщо говорити про стратифікацію то варто відзначити, що її відображення більш реальне за соціологічними дослідженнями, а ніж за офіційними статистичними джерелами.

Оперуючи соціологічними матеріалами Інституту соціології, нам вдалося вибудувати модель, яка демонструє, що українське суспільство на кінець 90 их. тяжіло, умовно, до двох великих груп (прошарків) – збіднілого і заможного. [7] При чому на рівні "середнього достатку" в українському суспільстві спостерігається своєрідний розрив, що по багатьом показникам не є позитивним явищем. У цьому зв'язку не можна не навести офіційні дані Інституту демографії та соціальних досліджень, які в своєму виданні

підмінюють поняття „група середньодоходних" з поняттям „середній клас", не відчуваючи принципову відмінність. В результаті чого у 2002 р. (за їх даними) 20 % громадян, які витратили (увага) від 368 до 683 грн. на місяць на одного умовного дорослого, що є показниками статистичного середнього доходу по Україні – автоматично віднесено до середнього класу. [8] Таким чином, підмінене поняття „середній дохід" із „середнім класом". Особливо парадоксально це звучить, коли думку автори розвивають далі і приходять до висновку, що є ще 50 %, які (увага) не потрапили до категорії „бідні", оскільки дохід їх складав дещо більше від офіційної межі бідності, але вони отримали (заробили) менше 368 грн., а тому є потенційним середнім класом, вважають автори збірки Інституту соціології НАН України.

Не розуміння, або не бажання розуміти принципову відмінність, як раз і говорить про політику в цій сфері, а саме те, що Держава (офіційні органи влади) не називають речі своїми іменами бідність – бідністю, злидні – злиднями.

Тому, важливим додатком до аналізу соціальної структури є показник самооцінки стану речей. Журнал "Політика і культура" від 2001 р. подає цікаві матеріали за даними соціологічних досліджень Українського інституту соціальних досліджень і Центру "Соціальний моніторинг". Так, до "середнього класу" себе відносять 47% [9] громадян, що було б вкрай високими показниками економічного розвитку України. Разом з цим Україну респоденти вважають бідною, що скоріше говорить про те, як ці ж респоденти оцінюють свій стан та оточення. Якісна характеристика такого показника є те, що потенційні представники "середнього класу" не усвідомлюють сформованість "класу" – певну соціальну спільноту. Не усвідомлення членами сформованості соціальної групи може бути обумовлена спонтанністю та різношорстністю джерел формування цієї групи, що було характерно для перехідного періоду. Саме різна соціальна природа членів групи, в нашому випадку страт, не дозволяє формальним представникам виробити традиційну (спільну) поведінку, що була б характерна даній верстві. В кінцевому рахунку не мають чіткого сформованого "політичного обличчя", що спонукає до заниженої готовності відповідним діям – представництва і захисту своїх прав. Формальні представники одного прошарку можуть відстоювати (виявляти) позиції притаманні іншому. Фактична стратифікація визначена рівнем доходів деформована у світлі самооцінки та сприйняття. Реальна стратифікація закладає лише потенційні показники, які інтерпритуються громадянами. Важливим є і те, щоб віднісши себе до "середнього класу", зазначені 47% громадян, виявляли відповідну громадську поведінку позитивістські настрої. Згідно цього ж дослідження, інша частина суспільства (48%) [10] усвідомлює себе бідними. За таких умов, вкрай важливим є для повноцінного розвитку громадянського суспільства – сформувати не упадницьку, антидепресивну позицію, як парадигму громадської думки. Було б хибним шукати ідеологеми та ідеї, що відволікалиб від стану речей, ніби знімаючи проблему.

В згаданому вище дослідженні говориться, що 1% відносить себе до еліти. Звичайно, що бідність, багатство і елітність це різні шкали. (про те прийнявши даний показник за достовірний, можна відзначити, що він вкрай низький для того, щоб забезпечити керманічами суспільний розвиток.)

Виміряти стан речей в цій сфері (рівня) можна опосередковано, скажімо через можливості рекреації громадян. За опитуванням видання „БИЗНЕС" 30,1 % відпочивали в Криму більше 10 років тому і 40,1 % ніколи. Тобто сумарно більше 70 % не відпочивало останнім часом на вітчизняному курорті, що за сприятливих умов має бути навпаки масовим явищем. В той же час за останнє десятиріччя більше 94,5 % не відпочивало за кордоном. (дані станом на 2003 р.і станом на 2004 р. результати принципово не змінилися. Опитування проводив Центр ім. Разумкова) [11]. Категорія, яка має бути захищена на фоні загального добробуту і яка також „кинута" напризволяще, хоча максимально опікується політичними промовама та урядовими програмама. Це категорія пенсіонерів, які своїм матеріальним становищем віддзеркалюють суспільство. Статистика говорить відверто, що 30 % пенсіонерів в Україні отримують пенсію до 133 грн.; 50 % ті що отримують від 133 до 203 грн.; 9 % тих, що отримують більше 203 грн., але до 267 грн. і 11 % тих, що отримують більше 267 грн. [12] Автор схильний названі категорії об'єднати і сформулювати чітко, а саме те, що 90 % пенсіонерів мають пенсії до 50 USD, що означає тотальну бідність, виживання за рахунок того, що накопичено попередній період, мається на увазі не кошти, а предмети побуту. Де-факто, в таких умовах, держава, її політичний режим є злочинним, коли мінімальна пенсія складає 92,45 грн, а середня пенсія по Україні 185 грн. за даними ПФ на 01.01.04 р.

Разом з тим, стабілізуючим чинником в сфері соціального спокою стало те, що велика частка населення належить до сільськогосподарського сектору, який став (в приватних господарствах) укладом "натурального виробництва", цим самим автономізуючи соціальну активність від суспільних процесів, спрямовуючи громадську енергію на "натуральне" самозабезпечення. Разом з тим, такий "амортизатор" не став прогресивний, оскільки відволікає людський ресурс, в тому числі, від шляху прояву "созидательной" активності.

Один із дописувачів журналу "Політичної думки" намагається довести в роботі "Бідність в Україні", що причиною низької соціальної активності є масове зубожіння. [13] Інтерпретуючи це тим, що малозабезпечена людина більше часу і сил витрачає на просте відтворення свого життя. Більш достовірною картина була б з поясненням того, що відбулись кардинальні структурні зміни. Державний сектор виробництва радянської доби перестав бути у нагоді, в першу чергу із зміною економічної кон'юнктури. Імпортований товар займав все нові і нові сектори ринку, ставав єдиним, що представлений, або єдиний такої (необхідної) якості. Таким чином забезпечувались робочі місця в країнах імпортерах. Вивільнена робоча сила з державного сектору не мала і не матиме такої ж зайнятості і таких соціальних гарантій з боку Держави. Ця картина погіршувалась тим, що тодішній

політичній еліті для здобування "дивідендів" легшим шляхом була огульна критика всього і вся, що масовим потоком захлинала громадську свідомість, формувало гіперпісимістичне відношення, то що.

Думаю, що ще одним фактором соціального спокою стало те, що значна частка населення, часто не досліджена стала зайнятою в „сірому секторі". Ми назвали саме „сірим", щоб збільшити коло від відомого поняття „тіньовий", тобто не легальний, той який не сплачує податки, включивши до кола „сірий сектор" величезну армію громадян, які окрім офіційної роботи почали займатись (як регулярно так і час від часу) заробітчанством, підробітками, натуральним господарством і іншим і часто не ефективно. Але разом з тим, навіть держкомстат України фіксує, що у 1999р. сукупні витрати домогосподарств в середньому перевищують в 1,5 рази сукупні доходи. [14] Звичайно, що цей приклад в більшій мірі підтверджує потужність „тіньового сектору", але опосередковано підтверджує і нашу тезу про наявність „сірого сектору".

В цілому структура загальних доходів домогосподарств в Україні характеризується тим, що зростає грошова частка в доходах, а саме з 65% у 1999 р. до 82,3% у 2002р. Зменшується частка натурального доходу з 23,7 % у 1999р. до 10,7 % у 2002 р. [15] Особливою характеристикою є те, що за цими даними (окрім оплати праці, доходи від підприємницької діяльності, доходи від операцій з нерухомістю та цінними паперами, доходи від продажу сільгосппродукції, пенсії, доходи від особистого (натурального господарства), пільги та субсидії) є значний відсоток в структурі доходів домогосподарств, а саме майже до 20 % у 1999 р. і на межі 15 % у 2002 р. так звана категорія „інші надходження". [16] Названий відсоток є значним, а тому ще раз говорить про недостатнє вивчення структури доходів. Другий момент це те, що вкрай низький рівень доходів від підприємницької діяльності, а саме коливається на рівні 2-3 % з 1999 по 2002 рр. [17]

Нові робочі місця які забезпечуватимуть зайнятість, забезпеченість і захищеність, можливість підняти по драбині ієрархій (нова соціальна структура) – від тепер створюватиметься приватною ініціативою. Потрібно відзначити, що масового досвіду приватної активності не було. Його формування є тривалим процесом, який значно відставав від появи нових ешелонів вивільнених з державного сектору, того самого, що тривалий час нищив приватну ініціативу.

Для того, щоб навчитись робити конкретну приватну справу потрібен був кооперативний рух 80-их, "човники" і ринки 90-их та найдорожче – час. Саме активні люди індивідуальним досвідом доводили, що можливо працювати, можливо досягати необхідну якість, можливо заробляти. Багатьом відомі такі історії, коли сім'я, чи друзі-партнери починали щось робити, скажімо продавати печиво. Робили все самі, з часом наймали одного-двох працівників. Ще через деякий час мали власну крамничку, старий авто міняли на більш новий, то що. Про те такий досвід часто лишався в тіні поряд з карколомними збагаченнями окремих постатей та гучними справами фінансових обманів. Саме останні всіяли масову недовіру і формували в

свідомості поняття бізнесу, як синоніму злочину. Не існувало цілеспрямованих дій на підтримку і поширення позитивного досвіду. Попри всі негаразди „наметний капіталізм” стихійно опановував простори України. Не дивлячись на всю непривабливість маленькі намети, як ті що стали знаряддям і символом студентської революції на Майдані Незалежності, так вони на торгових майданчиках формували новий уклад і нове мислення, насправді виконуючи позитивну функцію. Вона полягала в тому, що люди на своєму досвіді, або спостерігаючи переконувались, що можна діяти. Спочатку всі продавали все, пізніше прийшла спеціалізація і поява нових ідей і нових послуг. З часом розвинута мережа з продажу товарів стане в нагоді новим виробникам, яких в Україні ще досить мало. „Наметний капіталізм” символізував і велику соціальну трагедію, коли за прилавками наметів можна було зустріти представників всіх професій, не виключено, що і тих хто розробляв в минулому нові технології, не говорячи про вчителя від рядового до директора.

Вже в 2000-их стає не дивиною, коли споживач шукає окремі товари саме вітчизняні, оскільки вони гарантованої якості. До питання соціальної організації це говорить про те, що ринкова кон'юнктура виявляє нове в соціальній структурі, як раніше попит гарантував робочі місця і доходи за межами країни, так сьогодні він починає гарантувати вітчизняні робочі місця. Разом з тим громадян, що потенційно можуть змінити ситуацію своїм прикладом не зібралось критичної маси.

Все ще лишається впливовим клас чиновників, який навіть оперуючи най прогресивними лозунгами, спроможній і продовжує пригнічувати громадську ініціативу, зокрема коли говорити про бізнес, який прагне бути самостійний, але в багатьох випадках не може подолати тиск з боку класу чиновників. Ті що мають стати носієм нового, антиподом та противагою свавіллю бюрократичного апарату лишаються (досить часто) сегментом бюрократичного апарату, який активно приймає участь у формуванні капіталу і нового бізнесу. В даному контексті показовим є автобіографічний момент одного з кандидатів, а сьогодні депутата Верховної Ради України і реального гравця політичної арени, який без коментарів як найкраще розкриває проблему. Цей біографічний епізод виглядає так "Я працював держслужбовцем, а потім звільнився і очолив ряд крупних компаній." Цю ж формулу про само призначення олігархів розкриває автор статті "Особливості української олігархії" де йдеться про чиновників, які через адмін. Владу формують капітал, а завдяки останньому потрапляють до політичної еліти. [18] Разом з тим олігархія не щось занадто страшне – звичайна концентрація капіталу за яким йде перерозподіл, то що. Відзначимо, що в Україні феномен олігархії є атипичним. Діє не класична формула: „бізнес – накопичення капіталу – здатність впливати на владу ", а інша „влада – формування капіталу – збереження позицій при владі." Тобто, походження капіталу від наближення до „влади" і в решті він не є визначальним у впливі на політичні процеси. Також є і зворотна сторона, яка говорить що такі капітали формуються не у виробництві, торгівлі, чи чомусь

аналогічному, а в доступі до бюджетних ресурсів та важелів владного впливу. Ці речі не можуть бути достатньо вивчені і до недавнього часу розглядались тільки гіпотетично. Перша ластівка – арешт экс-прем'єра П. Лазаренка підтвердила наявність факту. Його оприлюднені капітали не мали класичного бізнес-походження.

Як наслідок, не віра, не довіра, не впевненість, стагнація, відсутність перспектив – все це для багатьох робить привабливим еміграцію. При чому потенційна готовність виїхати за кордон є симптоматичною, що говорить де-факто про не здоровий стан речей у існуючої суспільно-політичної системи. Зокрема, в 2002 р. кількість бажаючих виїхати закордон складала 7 млн., а в 2004 р. склала 16 млн. Осіб. [19] Негативним в цьому контексті є те, що велика частка в тому числі молоді швидше готова виїхати, а ніж змінювати щось чи діяти у себе на Батьківщині. Кульмінація цієї проблеми і те, що частина населення готова займатись будь чим, в тому числі (як виявляється) і проституцією. Так, за оцінками експертів ЄС проституцією в Європейських країнах займається 100 тисяч молодих українок. [20] Такою високою ціною став намір потрапити до Європи і зміни своє життя.

Підтвердження не впевненості громадян у дієздатності власної держави є результати опитування Центром ім. Разумкова, які говорять, що більше 50 % не вважають Україну незалежною (51% у 2001 р.; 56,3 у 2002 р.; 52,2% у 2003 р.; 48,7 % у 2004р.) [21]. За цими цифрами стоїть оцінка політичної ситуації, політичної еліти і зрештою власної позиції. Таку ж палітру настроїв підтверджує правовий скепсис, зокрема за опитуваннями українців, лише 10 % вважає, що громадянські права дотримуються в Україні. Тоді як 65,2 % переконані, що права і свободи людини не виконуються (за результатами репрезентативного опитування, проведеного Інститутом політики). [22] Такі настрої і така оцінка є не тільки виявом існуючих фактів, але і демонстрація депресивності суспільства.

Разом з тим, як паралельний світ, існує віра в осіб, які можуть „розібратись" і виправити ситуацію. Більш простіше – віра в доброго Царя-батюшку. При чому „розібратись" не обов'язково до параграфів закону, що ще більш спотворює розуміння законності. Поява нової інстанції до якої можна звернутись із скаргою, як то Уповноважений у справах людини виявляє готовність скаржитись і захищати свої права. Кількість осіб, що звернулись до Уповноваженого у справах людини з 1998 р. зросла з 29,5 тисяч до 63 тисяч у 2002р. [23] При цьому, цікаво, що інститут скаржників часто працює як механізм помсти, пресингу, то що – тобто використання держапарату для утиску конкурента та ін.

Таким чином, українська модель – сукупність соціально-роздріблених прошарків. Матеріальний рівень не відповідає соціальному статусу. Формування атипового збідніння [24] та атипової олігархії. Домінуюча роль чиновницького апарату – формування своєрідного амін-клану. Розрізненість стандартів в регіональному вимірі. В Україні досі превалює патерналізм і пасивність громадян. [25] Не можна не відзначити, що наявна в суспільстві

депресивність впливає на поведінку, в тому числі обмежує потенціал розвитку в усіх сферах.

Для українського суспільства лишається характерним бівалентна оцінка, а значить і відношення до соціальних процесів. Зокрема, інтерпретація феноменів одними і тими ж соціальними групами з діаметрально протилежних позицій, що є прямим наслідком, з одного боку вихованої культури (і свідомості) радянської доби та сприйняття сучасних європейських традицій. Очевидно, що "амбівалентна свідомість", притаманна сучасним українцям, є закономірним і вельми інерційним явищем. [26]

Для української моделі соціальної стратифікації, вкрай важливим і бажаним є трансформація в бік нівелювання гіпер масових груп, що належать до того чи іншого щабля, а також формування "середнього класу".

Робота з формування нової соціальної структури не полягає в прямих діях, які як правило не призводять до природних змін, на зразок того правила, коли кошеня силою штовхають до молока і воно за таких умов ніколи не питиме його. Тому природні соціальні зміни можуть відбуватись за формуванням вторинних умов. Умовно поставити молоко, а кошенятко саме підійде і нап'ється.

Одним з ключових питань успішного розвитку суспільно-політичних та економічних відносин є питання громадського усвідомлення потреби цих змін.

Українській моделі бракує успішності. Успішність нації в першу чергу залежить від її успішного мислення, тобто від характеристики панівної громадської думки. Проблема суспільств пост радянського простору полягає в тому, що вони тривалий час були в полоні гіперпропаганди, яка доводила їх виключність у всіх відносинах. Від так, з початку горбачовської перебудови (1985р.), громадська думка з усією відданістю була готова сприймати нищівну критику, як противагу тривалий "пересолодженій" пропаганді. Так розпочалась інформаційна епоха самокритики. Вона вразила всі сфери суспільного життя, адже впевненість в тому, що ми (маючи на увазі народ) не можемо зробити конкретних речей призводить саме до того, що ці речі і не робляться. Під такими лозунгами розорювались підприємства, то що і занепад виправдовувався саме такою громадською думкою, яка активно підтримувалася ЗМІ.

Результати виявилися нищівні, якщо врахувати той факт, що тільки в кінці дев'яностих почали з'являтися перші ластівки позитивних прикладів, хоча до системної пропаганди ще не дійшло. На початку нового тисячоліття, в масовій свідомості все ще лишається не модним і не престижним бути успішним. Тому ми спостерігаємо, що з одного боку ми виявляємо не бажання демонструвати заможність, благополуччя (успішність), що оцінюємо як захисну реакцію. Разом з тим існує потік максимального вип'ячування заможності. У зв'язку з цим хочу зробити невеликий відступ на основі власних прямих спостережень. Довелось спостерігати за однією особою, яка виявила символічну поведінку для нашої теми. А саме, належачи до соціальної категорії з робочим місцем – умовно середнього достатку;

здобула джерело великих доходів. На цьому етапі відбулось „випячування”, а саме поява демонстративно дорогих золотих браслетів, інших предметів розкоші. Останнє дисбалансувало із займаним робочим місцем та ближчим оточенням. За кілька років поспіль грошові ресурси було вкладені в бізнес, але відбулись парадоксальні речі у зовнішності (при наявності не менших від попередніх доходів) зникли із зовнішності предмети розкоші. Людина продемонструвала поведінку різних культурних епох. На цьому етапі для багатьох для ствердження свого статусу, навіть при відсутності сталих, чи достатніх доходів, психологічно потрібна наявність предметів розкоші у зовнішності.

Разом з тим, в побутових розмовах значно частіше жалкуються, а ніж ствердно говорять про позитив, при цьому присутній герой – “вони”, які в усьому винні і що хтось має щось робити. Тому на порядку денному стоїть питання формування свідомості успішної нації. Формування залежить від того, як скоро з’явиться критична маса лідерів думки, які будуть носіями позитивізму. Мова йде про еліту в широкому розумінні, тобто еліту, як соціальну мережу яка пронизує все суспільство, а не обмежується посадовими особами. Інше питання, що для вивчення всієї мережі не достатньо імперативного матеріалу, але це не означає, що не потрібно рухатись в цьому напрямку. Брак вихованої еліти демонструється тим, що в політичному середовищі контури опозиції проявилися лише з 2000 року, а до цього політична еліта виглядала як владна маса; те що на регіональному рівні одні і ті ж персонажі обслуговували різноманітні і відмінні ідеологеми і нарешті те, що із зміною „династії” нова влада продемонструвала брак кадрового потенціалу. На жаль ми не говоримо про еліту мистецьку та ін, яка є не менш визначальною для соціальної організації та поведінки суспільства. Але приймаємо за аксіому, що в її середовищі де-факто наявні ті ж проблеми.

Носіями ідей, своєрідними законодавцями характеру суспільно-політичних епох, можуть бути одиниці – ідеологи, мислителі, ідейні лідери. Виконавцями-організаторами (топ менеджерами), ті хто творчо здатен організувати, як людські ресурси так і процес в цілому – здатні бути, в кращому випадку, до 10% людей того, чи іншого суспільства. Потрібно, також, розуміти, що еліта, окрім всього, є суспільний продукт без якого саме суспільство не можливе так само, як і еліта без суспільства. В принципі, як стадо без вожака. Про те, не слід розуміти, що еліта обмежується колом державних лідерів, які знаходяться на самій верхній соціально-адміністративній щаблі. Соціальна організація потребує значно ширшого кола осіб, які б виступали на різних рівнях соціальної ієрархії.

Радянська епоха виховала потребу у відданих виконавцях, які не задають питання “чому”? Про те була ціла система виховання і відбору кадрів. Еліта, часто „обиралась” (призначалась) представниками вищих ешелонів і фактично призначалась, а по-друге виконувала команди до тих пір поки не досягала статусу, коли могла призначати, одним словом, формулювати свої правила. Система мала чіткі правила, навіть ті, кого “тягли за вуха” до верхніх ешелонів влади, повинні були відпрацювати корпоративні

правила – скажімо, працювати на виробництві, ніби побути з народом. Цікаво, що для західних політиків, також буває потрібним "побути" з народом, при наймі це продемонструвати у передвиборчих біографіях. Разом з тим, українська модель в частині еліти має брак кадрового потенціалу тих кого ми називаємо самородками – вирощених в індивідуальній конкурентній боротьбі. В сучасній Україні наявна проблема... Всі, щось роблять... Уряди звітують перед парламентом, парламентарі – перед виборцями, але в принципі всі разом переживаємо стагнацію. Причина банальна. Українське суспільство не виховало (не репродукувало) нову еліту. Відповідно не відбулося зміни політичних поколінь. Більше того, сформована громадська думка "не успішної нації", що є значно більшим злом і проблемою ніж відсутність реформ. Жодна реформа, чи покращення не буде помітне і не сприйматиметься, як таке, поки домінуватиме громадська самооцінка себе, як не успішної нації.

Саме тому, абсолютна більшість опитаних не вважають себе господарями своєї держави – 86,2 % у 2002р і 82,4 % у 2004 р. [27] Це є вирок і діагноз існуючої політичної системи.

На карту соціальної моделі, а можливо її основою є національний фактор. Не можна забувати, що давня теза стосовно Нью-Йорку (США), який нібито є великим казаном націй, що переварює етноси не спрацювала. Казан виявився великою салатницею з „вінегретом" народів. Так точно, як в СРСР намагались формувати новий радянський народ до появи якого лишалось зовсім мало, але натомість грузини залишились грузинами, росіяни – росіянами, а українці – українцями. Здається, що не тільки окремі міста-мегаполіси та багатонаціональні держави є „салатницями", але здається і вся планета. Тому думається, що національні характеристики є не тільки випадковим збігом історичного процесу і не тільки ознакою відмінності, але несе певне функціональне значення.

Сучасна Україна є національним будинком для багатьох народів. Цілком характерно, що національний портрет України складається з облич багатьох народів. Характеристика, що до етнодинаміки населення України є показовою. Так за матеріалами переписів населення 1989 та 2001 рр. Кількісний склад деяких народів, що населяють Україну змінився так: динамічно зросла кількість кримських татар на 430,2 % (на 201386 чол.), що безумовно пов'язано з поверненням депортованих народів; зростає кількість вірмен на 84,3 % (на 45694 чол.), грузин на 45,3 % (на 10659 чол.) та азербайджанців на 22,2 % (на 8215 чол.), що може бути пов'язане, як з відносно гіршою соціально-економічною ситуацією у цих народів на їх батьківщині, так і з розвитком та розширенням сфер впливу традиційних справ-ремесел для названих народів. До небагатьох народів, чисельність яких зросла в Україні за 1989-2001 рр. Відносяться румуни, що чисельно зросли на 12 % (на 16164 чол.). За цей же період спостерігається чисельне зменшення інших народів в етноскладі України: 3 народів колишнього СРСР стало менше – Білорусів на 37,3 % (164282 чол.), молдаван на 20,3 % (на 65906 чол.), а росіян на 26,6 % (на 3021441 чол.) За цими цифрами можуть стояти,

як еміграційні процеси так і переорієнтація ідентифікації, зокрема україно-російських сімей, які безболісно можуть ототожнювати себе, як з одним так і іншим етносом. Зменшуються чисельно і інші народи, зокрема поляки, чехи, словаки, німці, болгари. Відносно інтенсивно зменшується єврейське населення – на 78,7 % (на 382735 чол.) При цьому кількість українців принципово не змінилась, а саме зросла на 0,3 %, або на 122640 чол. [28] Це означає, виходячи з наведених цифр, що національний колорит України здобув трошки більше східних рис і ледь зменшились російські, а також єврейські фарби. Національний склад говорить не лише про чисельну наявність, але і про те, що існують локально-національні структури, мережі, інтереси, групи, то що, які влітаються і переплітаються із соціальною канвою мереж, структур, сот з іншими принципами організації та функціонування, а всі разом складають соціальний організм.

Як вважає один з дослідників – на початку третього тисячоліття центр соціального життя переміщується зі сфери системного світу (світу бізнесу та політики) до сфери громадського життя людей; на зміну класичній сучасності, ґрунтованій на діяльності інститутів системного світу, приходять суспільство, що само програмується та утверджує пріоритет громадських цінностей. [29]

1. Рева Г.В., Врублевський В.К., Ксьонзенко В.П., Мариніч І.В. Український соціум: загрози екстремальних ситуацій: Монографія / за ред. Проф. В.К. Врублевського. – К.: Інформаційно-видавничий центр „Інтелект”, 2003. – 432 с. С 82. 2. Мартинович М. Українська ідея і християнство або коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису. – К.: Дух і літера, 2003 – 544с. С 57-61. 3. Общество как социальная система. Пер. с нем./ А. Антоновский. М.: Издательство «Логос». 2004. -232 с. С.83. 4. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. – К.: Стило, 1998. – 278с. С. 180-182. 5. Українське суспільство моніторинг соціальних змін (1994-1999рр.). Інформаційно-аналітичні матеріали. Інститут соціології НАН України. – К., 1999. – С. 58. 6. Украинцы признаны несчастным народом. // Бизнес. № 43 (614), 25 октября 2004г. С12. 7. Балакірева О. Матеріальний стан молоді: об'єктивні та суб'єктивні показники // Молодь України у дзеркалі соціології / заг. Ред. О. Балакіревої. _ К.: УІСД, 2001. 210 с. 8. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Є.М. Ліанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с. С119. 9. Кожен сотий українець вважає себе представником еліти. // Політика і культура. 2001. № 45 (128). С. 5. 10. Кожен сотий українець вважає себе представником еліти. // Політика і культура. 2001. № 45 (128). С 5. 11. Опрос номера. // Бизнес.№ 30, (601) 26июля, 2004 г. С.12. 12. Смирнов К. Пенсия третьего уровня. // Бизнес. № 18-19 (589-590), 10 мая 2004 г. С.69. 13. Кисельова О. Бідність в Україні. // Політична думка. 2000. № 3. С. 6. 14. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Є.М. Ліанової. – К.: Ін-т

демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с. С61. **15.** Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Є.М. Ліанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с. С63. **16.** Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Є.М. Ліанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с. С63. **17.** Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Є.М. Ліанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с. С63. **18.** Турчинов О. Особливості української олігархії. // Політична думка. 2000. № 3. С. 16. **19.** Бунин І.А. Дикое поле. // Бизнес. №9 (580), 1 марта 2004 г. С.7. **20.** Матвеев В. Плач Роксоланы. // Бизнес. № 41 (612), 11 октября 2004 г. С.27. **21.** Опрос номера. // Бизнес. № 34 (605), 23 августа 2004 г. С.7. **22.** Симоненко К. Без прав, но на свободе. // Бизнес № 51 (570), 15 декабря 2003 г. С20. **23.** Симоненко К. Без прав, но на свободе. // Бизнес № 51 (570), 15 декабря 2003 г. С20. **24.** Формально зайнята, працезабезпечена, але фактично бідна. **25.** Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власик О.С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2004. 648 с. С.53. **26.** Дергачов О. Деякі соціальні та політичні проблеми формування громадянського суспільства в Україні //наукові записки / Збірник: – К.: ІПЕНД, 2001 – 394 с./Сер.”Політологія і етнологія”?; – Вип.16 с.28. **27.** Опрос номера. // Бизнес № 35, (606), 30 августа 2004 г. С.19. **28.**

Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с. С644. **29.** Рева Г.В., Врублевський В.К., Ксьонзенко В.П., Мариніч І.В. Український соціум: загрози екстремальних ситуацій: Монографія / за ред. Проф.. В.К. Врублевського. – К.: Інформаційно-видавничий центр „Інтелект”, 2003. – 432 с. С 243.